

บทที่ 5

อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวบุตรมารที่มีต่อวัฒนธรรมไทย

โดยเหตุที่เรื่องราวของพญามารมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ภาษาบาลีพุทธศาสนาเถรวาทดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นเมื่อประเทศไทยรับเอาพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ จึงได้รับคตินิยมเกี่ยวกับเรื่องราวพญามารมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวตอนพระพุทธเจ้าผจญมารมีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนไทยมากที่สุด ในพระอุโบสถมากมายหลายแห่งอันเป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมถึงกับได้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย คือ ปางชนะมาร เป็นพระประธาน แสดงถึงอิทธิพลทางความเชื่อถือ หรือความนึกคิดที่เกี่ยวกับมารอย่างเห็นได้ชัด อิทธิพลดังกล่าวอาจแยกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ก. อิทธิพลที่ปรากฏในด้านศิลปกรรม

อิทธิพลในด้านนี้เท่าที่พบมี 2 แบบ คือ

1. ทางจิตรกรรม
2. ทางประติมากรรม

1. อิทธิพลในทางจิตรกรรม

จะเห็นได้ว่าเรื่องพระพุทธเจ้าทรงพิชิตพญามารได้นั้น เป็นแรงบันดาลใจให้จิตรกรเขียนภาพประกอบเป็นจิตรกรรมฝาผนังออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กัน ตามความคิดเห็นของจิตรกร ภาพตอนมารผจญที่มีชื่อเสียงจะเห็นได้จากพระอุโบสถหลายแห่ง คือ

ก) ในกรุงเทพมหานคร

- 1) วัดช่องนนทรี ยานนาวา ผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเป็นเรื่องราวมารผจญ ส่วนบนมุมด้านซ้ายและขวาของภาพแบ่งเป็นแนวเฉียงเขียนภาพพุทธประวัติประทับ

นั่งบนบัลลังก์¹ เป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199-2231)

2) พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นพุทธสถาน
ที่สร้างขึ้นในพระบรมราชวัง เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหินขัด ซึ่งสมเด็จพระราชวังบรมมหา-
สุรสิงหนาททรงอัญเชิญมาจากเชียงใหม่ ภายในพระที่นั่งตกแต่งสวยงาม บนผนังเขียนภาพสี ภาพ
मारผจญงามวิจิตรพิสดาร²

3) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ภายในพระอุโบสถ
ผนังหุ้มกลองด้านหน้าเขียนเรื่องมารผจญ ผนังหุ้มกลองด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ฝีมือพระอาจารย์
นาค แต่ได้รับการซ่อมแปลงในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลต่อ ๆ มา จนฝีมือเดิมหมดไป³

4) วัดทองธรรมชาติ ธนบุรี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร
เดิมเป็นวัดราษฎร์ มีมาแต่โบราณ ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงในสมัยรัชกาลที่ 3
ในพระอุโบสถด้านซ้ายเขียนภาพมารผจญ⁴

¹สันติ เล็กสุขุม และคณะ, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: เจริญ-
วิทย์การพิมพ์, 2524), หน้า 54.

²กรมศิลปากร, พระพุทธรูปประวัติจากจิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ-
สถานแห่งชาติพระนคร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2522), ภาพที่ 18.

³สงวน รอดบุญ, ศิลปกรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา,
2529), หน้า 170.

⁴วัดทองธรรมชาติ, หนังสือชุดจิตรกรรมฝาผนังประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2525), หน้า 82-83.

5) วัดสุวรรณาราม ธนบุรี จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถมีลักษณะ เช่นเดียวกับจิตรกรรมฝาผนังตามอุโบสถ หรือวิหารโดยทั่วไป คือ มักจะเขียนเรื่องราวทางพระ-พุทธศาสนาเป็นสำคัญ เช่น พุทธประวัติ หรือนิทานชาดกต่าง ๆ สำหรับพุทธประวัติมีตอนมารผจญด้วย⁵

6) วัดคูสิตาราม ธนบุรี มีการวางภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ เขียนให้เวียนแบบทักษิณาวรรต คือ มือขวาของผู้ที่อยู่ด้านหลังพระประธาน ตอนผนังเหนือของประตู และหน้าต่างด้านตรงข้ามพระประธานเขียนภาพมารผจญ⁶

7) วัดใหม่เทพนิมิต ธนบุรี เป็นวัดสร้างมาแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ภาพในพระอุโบสถผนังด้านสกัดตรงข้ามพระประธานเขียน ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญบนสีแดง⁷ ภาพดังกล่าวนี้เป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยา แต่ต่อมาได้ถูกต่อเติม เขียนทับจากคนรุ่นหลัง

ข) ในต่างจังหวัด

จังหวัดเพชรบุรี

1) วัดใหญ่สุวรรณาราม อำเภอเมือง เป็นวัดเก่าแก่มากมีมาแต่สมัย อยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าสร้างเมื่อใด ใครสร้าง ต่อมาสมเด็จพระสังฆราช (แดงโม) ได้ปฏิสังขรณ์ (ในสมัยหลังจากรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์) ภายในพระอุโบสถผนังด้านหน้าพระ ประธานเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารวิชัย ส่วนผนังด้านหลังพระประธานลบ เลือนมาก⁸

⁵ ปี่สุวรรณาราม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2530), หน้า 25.

⁶ วัดคูสิตาราม, หนังสือชุดจิตรกรรมฝาผนังประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2526), หน้า 35.

⁷ วัดใหม่เทพนิมิต, หนังสือชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2526), หน้า 42.

⁸ สันติ เล็กสุขุม และคณะ, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา, หน้า 49.

2) วัดเกาะ อำเภอมือง ภายในพระอุโบสถผนังด้านหลังพระประธาน เขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ซึ่งศาสตราจารย์ บอสเชอเลีย ได้แสดงความประหลาดใจ เพราะ เหตุว่าภาพพุทธประวัติตอนมารผจญที่มีรูปยักษ์ รูปสัตว์ รวมทั้งภาพชาวต่างชาติปะปนอยู่เป็นบริวารของพญามารวสวัสตีมาร⁹

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1) วัดพุทธไสสวรรคย์ อำเภอมือง คำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ผนังสกัดด้านทิศใต้ เขียนเป็นภาพมารผจญไว้ส่วนบนของผนัง ล่างลงมาลบเลือนมาก¹⁰

จังหวัดสงขลา

1) วัดมัสยิดม้าวาส อำเภอมือง เป็นวัดเก่าแก่ มีมาแต่สมัยอยุธยา ตอนปลาย เดิมเป็นวัดราษฎร์ ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ที่ผนังพระอุโบสถ มีภาพมารผจญ¹¹

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

¹¹วัดมัสยิดม้าวาส, หนังสือชุดจิตรกรรมฝาผนังประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2526), หน้า 51.

จังหวัดกาญจนบุรี

1) วัดเทวสังฆาราม อำเภอเมือง เมื่อ พ.ศ. 2420 พระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวได้บริจาคเงินช่วยในเมืองกาญจนบุรีซ่อมแซมพระอุโบสถ และ
ภายในพระอุโบสถโปรดฯ ให้เขียนภาพมารผจญอยู่ด้วย¹²

นอกจากที่กล่าวมานี้ ยังปรากฏภาพเขียนทำนองนี้ที่วัดอื่น ๆ อีกหลายวัด จึงแสดงให้เห็นว่า ความคิดเรื่องมารมีอิทธิพลต่องานจิตรกรรมไทยมากพอสมควรทีเดียว

¹²ประวัติวัดเทวสังฆาราม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
2506), หน้า 14. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลพระภิกษุอินัน ฌ วัดเทวสังฆาราม อำเภอเมือง
จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ 26 ตุลาคม 2506).

2. อิทธิพลที่มีต่องานประติมากรรม

คนไทยเข้าใจว่า พญามารมีลักษณะเหมือนกับยักษ์ จึงมักเรียกชื่อควบคู่กันไปด้วย ยักษ์มาร หรือพวกยักษ์พวกมาร เสฐียรโกเศศและนาคะประทีปอธิบายว่า

ท่านที่เคยอ่านเรื่องรามเกียรติ์หรือเรื่องละครย่อมจะรู้จักได้ดีว่า อสูรและยักษ์เป็นพวกอะไร พอขึ้นชื่อพวกเหล่านี้ความนึกก็เล่นทันทีว่า มีรูปร่างกำยำ ใหญ่โต หน้าตาน่าเกลียด น่ากลัว ผมหยิก เขี้ยวออกมานอกปาก ชอบกินคน คุร้าย ใจดำอำมหิต ... ความเข้าใจในรูปร่าง และลักษณะของอสูรและยักษ์มารตั้งข้างบนนี้ออกจะเป็นการรวม ๆ กันไปว่าเหมือนกัน เช่น เรียกทศกัณฐ์ว่า ราพนาสูรบ้าง พระยายักษ์ หรือพระยามารบ้าง ดังตัวอย่างในเรื่องรามเกียรติ์แห่งหนึ่งว่า

จึงมีพระราชบรรหาร	แกพิเภกขุนมารยักษ์
แต่เราปราบหม้อสุรี	ที่มันหยาบช้าอาธรรม
บรรดาเป็นเสี้ยนแผ่นดิน	ก็สุดสิ้นชีวาอาสัญ
เสรีจศึกซึ่งปราบกุมภันต์	ท่านนั้นจึงผ่านลงกา
เป็นเจ้าของแก้วม้อสุรศักดิ์	สืบวงศ์พงศ์ยักษ์ไปภายหน้า
บำรุงทรัพย์โยธา	เป็นมหาจรรโลงเลิศไกร

ตัวอย่างที่นำมาอ้างนี้มีทั้งอสูร ยักษ์ มาร และกุมภันต์ กล่าวรวม ๆ กันไปไม่ปรากฏอาการลักษณะต่างกันอย่างไร¹³

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า คนไทยเข้าใจว่ายักษ์กับมารเป็นพวกเดียวกัน คือ ในบทละครในเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนางไวยกาได้คร่ำครวญถึงการพ่ายแพ้ของพระยายักษ์เจ้ากรุงพาด ซึ่งได้วายชีพด้วยอาวุธของพระอุณรุทว่า

โอ้อ่าครั้งนี้แลเมืองมาร	จะสาธารณ์เสื่อมสุขเกษมศรี
ทั้งวงศ์สาเนาประชาชี	จะมีแต่โศกาอาลัย ¹⁴

¹³ เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป, อสูรและยักษ์ต่างกันอย่างไร (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2480), หน้า 1-2.

¹⁴ นายคำรา ณ เมืองใต้, ภาษาและวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์, 2523), หน้า 270.

เหตุที่เป็นดังนี้อาจจะเนื่องมาจากคติในพระพุทธศาสนาที่ว่า มารมา ผจญพระพุทธเจ้าหลายครั้ง ตั้งแต่เมื่อพระองค์จะเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ จนกระทั่งถึงกาล ตรัสรู้ ออกสั่งสอนประชาชนและเสด็จปรินิพพาน จึงถือว่ามารมีลักษณะและนิสัยเหมือนยักษ์ คือ เป็นยักษ์นั่นเอง

เพราะฉะนั้นประติมากรรม คือ ศิลปะการปั้นแกะสลัก จึงจำลองภาพ ของมารออกมาในลักษณะของพวกยักษ์ กล่าวคือ มีใบหน้าดุร้าย นัยน์ตาลน แสยะปาก มี เขี้ยวโง้งออกมา ดังเช่น "ภาพจำหลักไม้รูปมารผจญด้านหลังพระพุทธบาท วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี รูปปั้นยักษ์ที่เจดีย์เหลี่ยมวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย"¹⁵ และรูปปั้นยักษ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม เป็นต้น

ข. อิทธิพลที่ปรากฏในด้านวรรณคดีไทย

ยักษ์หรือมารมีกล่าวถึงในวรรณคดีไทย และวรรณกรรมโบราณประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นอันมาก รวมทั้งวรรณคดีทางพุทธศาสนา อาจจะพิจารณาได้เป็น 2 พวก ว่าใน วรรณคดีและวรรณกรรมไทยทั่วไปนั้น การกล่าวถึงมารก็คือกล่าวถึงยักษ์ หรืออมนุษย์ที่โหดร้าย ประเภทหนึ่งทีกินคนและสัตว์เป็นอาหาร มิได้มีการกล่าวถึงในแง่ของความเป็นเทพบุตรมาร อันเป็นเทพบุตรพวกหนึ่งตามคติพุทธศาสนา ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ วรรณคดีพุทธศาสนา จะกล่าวถึงยักษ์มารที่มีพื้นฐานความเป็นมาแตกต่างออกไป คือ ชี้ให้เห็นความคิดที่ว่าเป็นเทพ ในสวรรค์ชั้นสูงสุดของกามาพจรพด้วย ในวรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทยจะเห็นได้ว่า มี การอ้างอิงถึงมารในแง่ของเทพพวกหนึ่งอย่างชัดเจน ต่างกับยักษ์มารในวรรณกรรมไทยทั่วไป เช่น

1. ไตรภูมิพระร่วง

¹⁵วารสารเมืองโบราณ 7 (ธันวาคม-มีนาคม 2524): 5.

ผู้แต่ง: พระเจ้าลิไท ทรงพระราชนิพนธ์ โดยทรงค้นคว้าจากคัมภีร์ภาษาบาลีถึง
30 คัมภีร์

ความมุ่งหมาย: ปรากฏในบานแพนกว่า เพื่อถวายพระราชมารดา

เนื้อเรื่อง: ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงภูมิทั้ง 3 คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ
สำหรับเนื้อเรื่องทีกล่าวถึงมาร คือ กามภูมิตอนที่ว่าด้วยสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตตี ตัวอย่างเช่น

อันว่าเทพดาผู้เป็นพระญาในชั้นนั้น ชื่อปรนิมิตตวสวัตตีเทวราช แลเป็นพระญาแก่
เทพดาทั้งหลายอยู่ฝ่ายหนึ่ง และพระญามาราริธาชผู้เป็นพระญาแก่หมู่มารทั้งหลาย
อยู่ฝ่ายหนึ่ง แลในชั้นฟ้ามีพระญา 2 องค์แล บ่ห่อนได้ไปเฝ้าไปคัลกัน แต่ชั้นฟ้าทั้งหลาย
อันมีเทียร ย่อมถึงแดนกำแพง ทุกชั้นฟ้าแล แต่ 6 ชั้นฟ้านี้ชื่อฉกามาพจรภูมิแล¹⁶

2. ไตรภูมิโลกวินิจฉัย

ผู้แต่ง: พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)

ความมุ่งหมาย: พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้แต่งเป็นแบบฉบับ
วรรณคดีคำสอน

ลักษณะการแต่ง: ยกศัพท์หรือข้อความภาษาบาลีแล้วแปลอธิบายเป็นภาษาไทยร้อย-
แก้ว

เนื้อเรื่อง: ดำเนินแบบไตรภูมิพระร่วง หนังสือนี้แบ่งเป็น 4 ภาค เฉพาะภาค
ที่ 3 คือ ภาคเทวดา เนื้อเรื่องว่าด้วยสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตลอดจนบรรยายเรื่องเทวดาอย่าง
ละเอียด เรื่องพญามารเข้ามาเกี่ยวข้องในภาคเทวดา คือ ได้กล่าวถึงพญามารอย่างละเอียด

¹⁶ พญาลิไท, ไตรภูมิอภินิหาร (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล, 2525), หน้า 12. (สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานทอดกฐิน ณ วัดทับสะแก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2525).

เป็นต้นว่า บุพกรรมของมาร อิตามาร และลักษณะของมาร ตัวอย่างเช่น

มีคำปุจฉาว่า พญามารนี้แต่ปางก่อนได้กระทำกุศลเป็นประการใด จึงได้ไปบังเกิดในปรนนิมิตวสวัตตี ได้เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาริกภาพ ประกอบด้วยทิพยวิมานอันบริบูรณ์ด้วยทิพยแสนสร้างคณิศรทั้งปวง ได้เป็นใหญ่อยู่ในประเทศหนึ่งในชั้นปรนนิมิตวสวัตตีนี้ ด้วยอำนาจแห่งกุศลธรรมเป็นประการใด ๆ มีคำวิสัชนาในมารพินธ์นั้นว่า พญามาราคิราชนี้ แต่ปางก่อนได้บังเกิดเป็นกุลบุตรผู้หนึ่ง มีนามแลโคตรมิได้ปรากฏในวาระพระบาลีกุลบุตรผู้นี้ได้พบสมเด็จพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ได้บำเพ็ญการกุศลในสำนักแห่งพระพุทธรูปเจ้าท่านั้น ครั้นแล้วก็ปรารถนาจะเป็นพญามาร กระทำบิดานความปรารถนาประสาใจที่เป็นบาป อาศัยบุญอันนั้นจึงได้มาบังเกิดเป็นพญามารอยู่ในชั้นปรนนิมิตวสวัตตี¹⁷

3. ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้แต่ง: สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมานุชิตชิโนรส

ความมุ่งหมาย: เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวร

เนื้อเรื่อง: เริ่มด้วยพรรณนาพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนเรศวร แล้วกล่าวถึงพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงรับสั่งให้พระมหาอุปราชามังกะยอชะวากรีธาทัพมาตีไทย ฝ่ายพระนเรศวรกับพระเอกาทศรถทรงกรีธาทัพออกรบ และทรงกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะ

ในเรื่องลิลิตตะเลงพายนี มีพญามารเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ตอนท้องคู้ผู้นิพนธ์ได้ทรงบรรยายตอนสมเด็จพระวันรัตทูลขอโทษแม่ทัพนายกองต่อสมเด็จพระนเรศวร ๆ ได้กล่าวอุปมาเปรียบเทียบชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวร ๆ ที่มีต่อศัตรูว่า เหมือนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะต่อมารแต่ลำพังพระองค์เอง ซึ่งมีข้อความดังนี้

¹⁷พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวินิจฉัย (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์จำหน่าย, 2520), หน้า 243.

โยธินารเมศถ์วัน
 ชัยเข่นมอญมารา
 ธรณินทรพนิดา
 ถันท่วมธเรศค้ำว

ตั้งษา ลันแฮ
 อคร้าว
 คาลน่าน น้ำเฮย
 หลังลันเลอสถาน

สมภารสมโพธิพัน
 รงงสฤทธิพระสมยา
 สรรเพชญ์พิชิตสมา
 สนั่นสำเนียงเกียรติก้อง

พรรณนา
 แพร่พร้อม
 เรศเรียก นามฤ
 เกรอกหล้าแหล่งเลวง¹⁸

4. พระปฐมสมโพธิกถา

ผู้แต่ง: สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ความมุ่งหมาย: เพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะการแต่ง: เป็นร้อยแก้วแบบความเรียงเชิงพรรณนา ลักษณะใกล้เคียงกับ
 การแต่งร้อยยาว เพียงแต่ไม่มีสัมผัสที่แน่นอนระหว่างวรรค และไม่มีการยกศัพท์บาลีมาแปล
 อธิบายเท่านั้น

เนื้อเรื่อง: แบ่งเป็น 29 ปริเฉท เริ่มเนื้อเรื่องกล่าวถึงพุทธประวัติเริ่มตั้งแต่ลำดับ
 ศากยวงศ์ พระโพธิสัตว์ประสูต อภิเษกสมรส เสด็จออกมทหาภิเนษกรมณ ตรัสรู้ ปรีนิพพาน จน
 ถึงพระเจ้าอโศกมหาราชทรงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ และจบลงด้วยพระธาตุนิพพาน

เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงบทบาทของมาร คือ ปริเฉทที่ 9 ว่าด้วยมารวิชัยปริวรรต
 อันเป็นเรื่องที่ว่าด้วยการชนะมาร เช่น

¹⁸สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย (กรุงเทพฯ-
 มหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), หน้า 162.

ในกาลนั้นส่วนพระญาวัสวดีมารผู้มีสันดานอันเป็นบาป แต่ติดตามพระมหาสัตว์ทรอยพระบาท แสงหาโอกาสอยู่เป็นนิตยกาล เมื่อได้สดับศัพท์สารแห่งอมรคณาโกลาหลสนันบันลือโลกตั้งนั้น จึงจินตนาว่า พระสิทธิัตถะราชกุมารปรารถนาจะให้พ้นพิสัยแห่งอาตมา¹⁹

และที่สำคัญอีกตอนหนึ่ง คือ ปริเฉทที่ 28 มารพันฉปริวรรต ว่าด้วยพญามาร ชัดขวางการสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ จนถึงพระอุปกุศเดระได้รับอาราธนาจากพระเจ้าอโศก ให้มาช่วยปราบพญามาร

ฝ่ายพระยามารก็บันดาลให้บังเกิดทำฝนทรายกรอนรุ่งโรจน์ดุจเพลิงตกลงมาอีกเล่า พระมหาเดระก็กระทำอธิษฐานฤทธิ์หอบเอาทำฝนทั้ง 3 ประการนั้นไปทิ้งเสียนอกจักรวาล เหมือนตั้งนั้น ลำดับนั้นพระยามารก็บันดาลฤทธิ์เป็นทำฝนลมกรด แลทำฝนน้ำกรด แลทำฝน อาวุธต่าง ๆ แลทำฝนเท่าจริง ทำฝนเปือกตมตกลงมาโดยลำดับ²⁰

ดังตัวอย่างที่ยกมานี้ ผู้แต่งได้นำเอามารเป็นตัวบุคคลประกอบเรื่องบาง ตอนเช่นเดียวกัน

5. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

ผู้แต่ง: กวีหลายท่านช่วยกันแต่ง เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุนทรภู่ ครูแจ้ง ครูทองอยู่ และอื่น ๆ

ความมุ่งหมาย: ใช้ขับเสภา

เนื้อเรื่องที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้ เป็นส่วนหนึ่งของตอนที่นางลาวทองปักม่าน เพื่อจะถวายวัดพระธาตุที่หมู่บ้านเชียงทอง ก่อนจะตามพรายแก้วลงมากรุงศรีอยุธยา ท่านผู้ประพันธ์ ได้บรรยายภาพเรื่องมารผจญว่า

¹⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2505), หน้า 139.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 466.

สองนางพี่เลี้ยงเคียงข้าง
 บักเป็น เรื่องพระยามารา
 มาประจัญไต้ต้นมหาโพธิ
 พกพลแปลงร่างต่างต่างไป

บ้างแบกตะบองตะแบงมาน
 กำซาบศรพรณราย
 ตรีศูลเสน่าเกาทัณฑ์
 ชีขสารกล้างางอน

ร้อยไหมให้พลงทั้งซ้ายขวา
 ยกพลโยธากองทัพชัย
 กริ้วโกรธกระทับข้างที่นั่งไล่
 บ้างสวมใส่เสนาะเกราะพราย

ชี้สารสูงสุดพระเมรุหมาย
 จักรแก้วแพรวพรายคทาธร
 กันหยันโล่ห์เขนแลสลอน
 สิงหราชฤทธิรอนระเหิดตาม²¹

6. มาระธิดาศิลปคำฉันท์

ผู้แต่ง: จมื่นทรงสุริกิจ (พราว บุนยรัตพันธุ์)

ความมุ่งหมาย: เพื่อทูลเกล้าฯ อุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะการแต่ง: แต่งเป็นคำฉันท์

เนื้อเรื่อง: แบ่งเป็น 7 ปริเฉท เริ่มเนื้อเรื่องกล่าวสดุดีพระพุทธรองค์ที่ทรงขณะมาร
 เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อไปกล่าวถึงเมื่อพระพุทธรองค์ประทับ
 เสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้ชบาลนิโครธ มีธิดามารทั้ง 3 คือ นางคันทหา นางราคา และนางอรรค
 มาย้วยวนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้พระองค์ยินดีในกามคุณ แต่ก็ถูกพระพุทธรองค์ปฏิเสธ พร้อมทั้ง
 ครัสถึงโทษแห่งกามให้ธิดามารฟัง เมื่อไม่ประสบความสำเร็จธิดามารได้ทูลเย้ยหยันให้พระองค์
 ทรงพาฝูงชนไปโลกุตรนิพพาน ส่วนธิดามารก็จะชักชวนฝูงชนให้ไปทางโลกีย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

²¹ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2513), หน้า 224-225.

ปางเมื่อสมเด็จพระนริศรัย	เสพนิรามัย
วิมุตติ ฌ ไม้ไพศาล	
ชื่อว่านิโครธอณฺฑาล	หุติยวาร
เสวยวิมุตติคุณีย์	
ธิดามารสามองค์ทรงศรี	เสด็จเฝ้ามณี
ประเล่ห์ยะยวนมารยา	
แย้มยิ้มพริ้มเพราเสาวภา	เอื้อนอรรถวังนา
ชม้อยชม้ายชายนัยน์	
โฉมเฉลาเสาวภาคย์พ่องใส	อกเอิบอำไพ
กระชดกระช้อยชวนชม ²²	

สำหรับวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ได้นำมารมาเป็นตัวละครตลอดทั้งเรื่อง

จากตัวอย่างที่ได้นำมาพอสั่งเขปนี้ จะเห็นได้ว่าพญามารมีอิทธิพลอย่างมากในวรรณกรรมไทย ผู้ประพันธ์ต่างนำพญามารมาใช้เป็นตัวละครในเรื่องนั้น ๆ แสดงว่าไทยเราได้รับอิทธิพลความคิดเรื่องมารในพระคัมภีร์ภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาทมาใช้ในวรรณกรรมอย่างแพร่หลาย จนเป็นที่รู้จักและนิยมกันทั่วไป

²²จมันทรสูตกิจ (พราว บุญรัตพันธุ์), มาระธิดาศิลปคำฉันท์ (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.), หน้า 1.